

RAPPORT

KORRÖ

FÖRDJUPAD BESKRIVNING AV EN KULTURMILJÖ AV
RIKSINTRESSE

Korrö G2– Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse

Framställt av: KMV forum AB och WSP group

www.kmvforum.se; <http://www.wspgroup.com/sv/WSP-Sverige/>

Uppdragsansvarig: Mia Björckebaum, KMV forum

Medverkande: Emy Lanemo från KMV forum

Cecilia Lindqvist och Ezequiel Pinto-Guillaume från WSP group

Beställning: Länsstyrelsen i Kronobergs län

Länsstyrelsen i Kronobergs län

351 86 VÄXJÖ

Telefon 010 223 70 00

November 2014, ISSN 1103-8209, meddelande nr 2015:08

Rapporten kan laddas ner från Länsstyrelsens webbplats

www.lansstyrelsen.se/kronoberg under Publikationer/Kulturmiljö

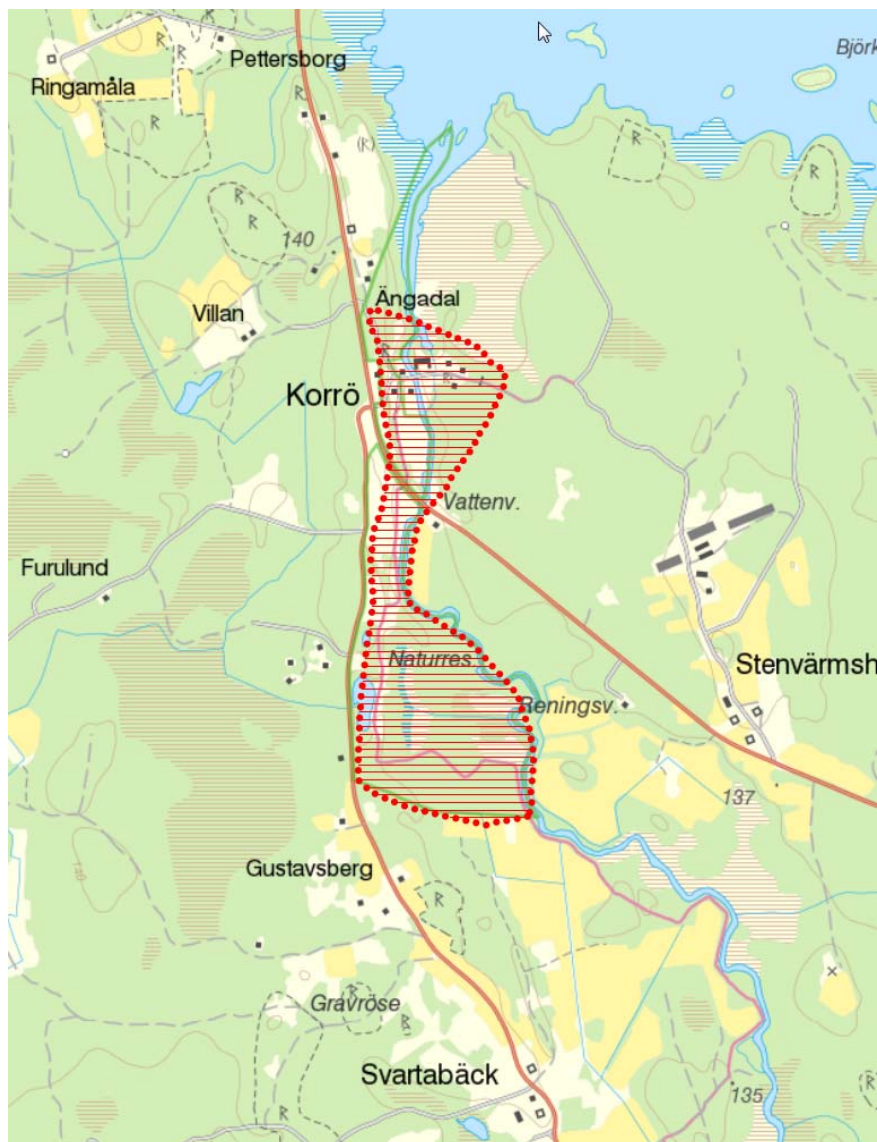
Innehållsförteckning	
Kortfattad överblick	4
<i>Sammanfattning</i>	4
<i>Riktlinjer</i>	6
<i>Affisch</i>	7
Bakgrund	8
<i>Riksintresseprojektet</i>	8
<i>Vad är en riksintressant kulturmiljö?</i>	9
<i>Utgångspunkterna i Korrö</i>	10
<i>Planläge, program och övrig lagstiftning</i>	11
Kulturhistoriskt analys	13
<i>Den regionala skalan</i>	13
<i>Den lokala skalan</i>	15
Landskapet idag	15
Kort historik	16
Kartmatris	18
<i>Bedömning</i>	20
Miljöns riksintressanta värde	20
Fysiska uttryck i landskapet	21
<i>Förslag på ändringar</i>	31
Konsekvenser av föreslagna ändringar	34
Källor	39

KORTFATTAD ÖVERBLICK

Korrö [G 2] (Linneryds sn)

Motivering: Småskalig tidigindustriell miljö från 1800-talet med anor från 1500-talet, med omgivande odlingslandskap som ger en uppfattning om det historiska sambandet mellan de agrara och de industriella näringarna.

Uttryck för riksintresset: Hantverksby vid Ronnebyån med Korrö gård från 1700- och 1800-talet och kvarn, garveri, färgeri, såg och skomakeri. Ängs- och hagmark utmed ån präglad av bete och slätter.

SAMMANFATTNING

Länsstyrelsen i Kronobergs län arbetar, sedan 2008, med att förbättra informationen kring länets kulturmiljöer av riksintresse. Korrö är beläget i södra Kronoberg och utgör ett av Tingsryd kommuns tre riksintressen för kulturmiljövård. Miljön utgör även naturreservat.

Riksintresset Korrö består av en småskalig tidigindustriell miljö med anor från medeltiden. Miljön innehåller ovanligt många och välbevarade byggnader från 17/18/1900-talen intill kraftkällan Ronnebyån, samt i kommunikationsmässigt strategiskt läge invid den gamla landsvägen. Sammantaget ger miljön en god uppfattning om hur en tidigindustriell verksamhet har anpassats och utvecklats i förhållande till de lokala förutsättningarna. Jordbruket har utgjort ett komplement till den industriella verksamheten, vilket illustreras genom ett småskaligt odlingslandskap som idag innefattas i naturreservatet. Korrö belyser, ur ett nationellt perspektiv, en allmän industrialiseringsprocess under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet där små lokala industrimiljöer, utkonkurrerades av färre men större industrier.

Korrö hantverksby är ett populärt besöksmål som idag förvaltas av en stiftelse som drivs av Tingsryds kommun, Smålands museum och Tingsryds hembygdsförning. Vid Korrö bedrivs bland annat restaurang och vandrarhem. Området omfattas av en områdesbestämmelse som antogs år 1992. Här anges utökad bygglöslöshet för bl.a. underhållsåtgärder för befintlig bebyggelse.

Den befintliga riksintressebeskrivningen beskriver väl de värden som bedöms ingå i riksintresset. Korrös strategiska läge invid Ronnebyån, vilken utgjort förutsättningen för den industriella verksamheten lyfts dock inte. Utredningen föreslår revideringar av riksintressets geografiska utbredning. Riksintressets gränser i norr och öster föreslås justeras för att inbegripa Ronnebyåns inlopp och samt bättre motsvara Korrö egendoms historiska ägränser. I väster föreslås en utvidgning för fånga in Olsborg som tillhört Korrö bymiljö. I sydöst föreslås inga ändringar och gränsen föreslås följa fastighetsgränsen som löper i Ronnebyån. Gränsen föreslås även justeras något i söder och väster för att omsluta vägsträckningen där den f.d. byvägen mot Svartabäck löpt. Det innebär att gränsen placeras i ytterkanten av det nu brukade odlingslandskapet, innefattar åsen där den f.d. byvägen löpt men riksintresset utesluter igenvuxet odlingslandskap och nuvarande skogsområde väster om Brovägen. Gränsändringen föranleder inga ändringar av

riksintressebeskrivningen, och kan därför genomföras av Länsstyrelsen utan samråd med Riksantikvarieämbetet.

RIKTLINJER

Att ta tillvara ett riksintresse i planering eller projektering handlar dels om att utnyttja värdenas potential för en hållbar utveckling, dels om att förhindra påtaglig skada. En åtgärd får, enligt miljöbalken 3 kap 6 §, inte leda till att riksintresset påtagligt skadas. Samtidigt bär ett riksintresse på resurser och möjligheter som ska tas tillvara i samhällsplaneringen. Följande riktlinjer ger ett antal exempel på hur skada kan undvikas, och miljön vårdas, stärkas och utvecklas:

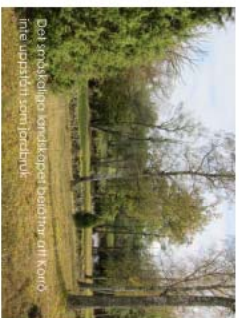
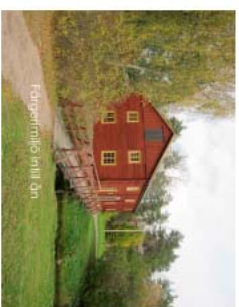
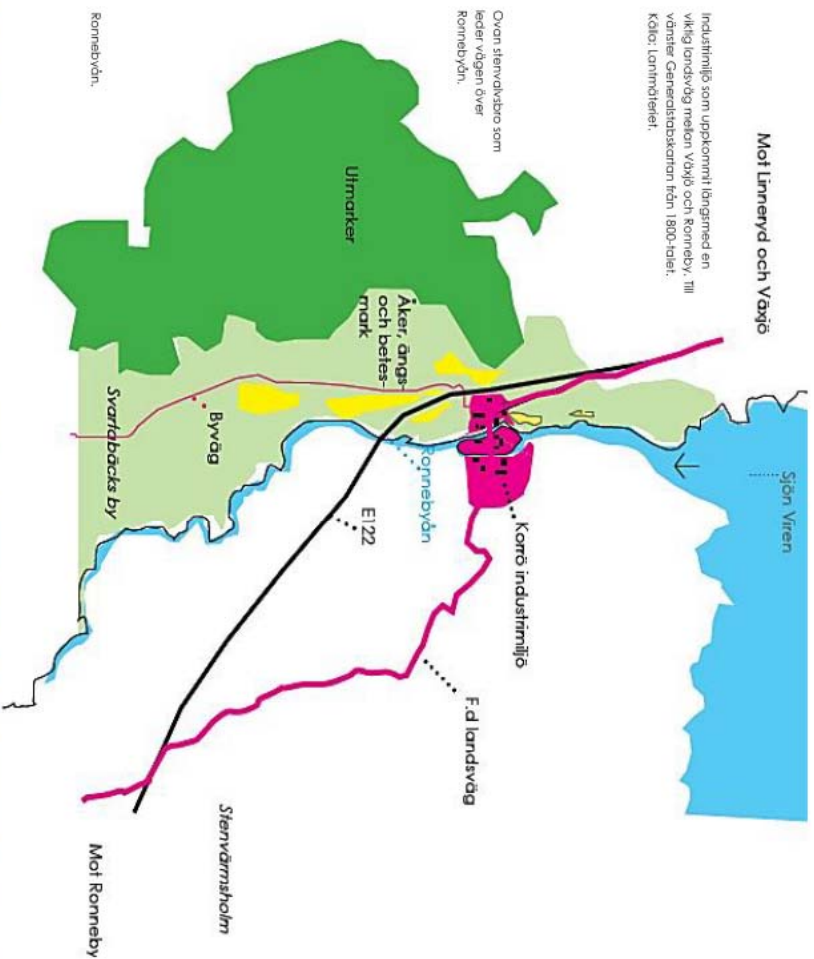
- Bevara och vårda riksintressets uttryck i form av bebyggelse, fornlämningar och landskapselement.
- Nu gällande områdesbestämmelsen från 1992 bör ses över i syfte att säkerställa områdets kulturhistoriska värden.
- Fortsatt hävd av odlingslandskapets öppna arealer.
- Fysiska spår kopplade till den f.d. häradsvägen bör bevaras och stärkas.
- Naturrestatens bestämmelser bör ses över för att bättre stämma överens med den historiska markanvändningen på Korrö.
- Det är viktigt att Korrö gård framträder tydligt i landskapet och att den inte ”byggs in” av nyetableringar.
- Vid eventuell nybyggnation ska funktionella samband mellan bebyggelsemiljöer, vatten och odlingslandskap upprätthållas eller stärkas.
- Vid ny bebyggelseetablering bör hänsyn tas till Korrös bebyggelsestruktur och byggnadsskala.

Korro

Mot Linneryd och Växjö

Industimiljö som uppkommit längsmed en viktig landsväg mellan Växjö och Ronneby. Till väster: Gernadabäckarna från 1800-talet. Källa: Lantmäteriet.

Riksintresse för Kulturmiljövård

Korro (G 2) (Linneryd sn)

Motivering:
Småskalig tidigindustriell miljö från 1800-talet med anor från 1500-talet, med omgivande odlingslandskap som ger en uppfattning om det historiska sambandet mellan de agrara och de industriella näringarna.

Utryck för riksintresset:
Hantverksby vid Ronnebyn med Korro gård från 1700- och 1800-talet och kvarn, garvern, färgeri, såg och skomakeri. Ängs- och hagmark utmed ån präglad av bete och slåtter.

Riktlinjer

- Bevara och värda riksintressets uttryck i form av bebyggelse, fornlämnningar och landskapselement.
- Nu gällande områdesbestämningen från 1992 bör ses över i syfte att ge tydligare riktlinjer för områdets kulturhistoriska värden.
- Fortsatt hävd av odlingslandskapets öppna arealer.
- Fysiska spår kopplade till den f.d. häradsvägen bör bevaras och stärkas.
- Naturservatets bestämmelser bör ses över för att bättre stämna överens med den historiska markanvändningen på Korro.
- Det är viktigt att Korro gård framträder tydligt i landskapet och att den inte "byggs in" av nyetableringar.
- Vid eventuell nybyggnation ska funktionella samband mellan bebyggelsenämöer, vatten och odlingslandskap upprätthållas eller stärkas.
- Vid ny bebyggelseetablering bör hänsyn tas till Korros bebyggelsestruktur och byggnadskvalitet.

BAKGRUND

RIKSINTRESSEPROJEKTET

Länsstyrelsen i Kronobergs län arbetar, sedan 2008, med att förbättra informationen kring länets kulturmiljöer av riksintresse. Tretton riksintressen har hittills fördjupats, och två utredningsområden – Hohult i Uppvidinge kommun och Ängsfruktodlingarna i Tingsryd kommun har utretts och föreslagits som riksintressen. Parallellt med framtagandet av kunskapsunderlag har även tre intervjuundersökningar genomförts med länets kommuner angående hanteringen av dessa områden. Undersökningarna har visat att kommunerna generellt upplever eller har upplevt svårigheter i samband med planering inom riksintressanta kulturmiljöer. Man har därför efterfrågat förtydligande av riksintressenas motivering, värdekärnor och avgränsning. Genom intervjuundersökningarna upprättades även en prioriteringslista över länets mest utsatta riksintressen.

Under hösten 2014 genomför konsultföretagen KMV forum och WSP group fördjupningar för sju riksintressen på uppdrag av Länsstyrelsen. De sju områdena ligger i sex av länets kommuner och har valts ut av Länsstyrelsen, i flera fall efter kommunernas egna önskemål. Arbetet utförs efter den dialogmodell som har utarbetats och använts av Länsstyrelsen i de tidigare fördjupningsarbetena. Modellen lägger fokus på en dialog mellan stat och aktuella kommuner, och fördjupningen framställs muntligt för folkvalda och tjänstemän vid respektive kommun. Utöver den muntliga presentationen tas också en skriftlig rapport samt en affisch fram, där riksintressets värden på ett kondenserat sätt presenteras tillsammans med de riktlinjer som utredningen resulterat i.

Fördjupningen utgår från Riksantikvarieämbetets motivtext och befintligt källmaterial. Användningen av bilder och kartmaterial är central i Länsstyrelsens presentationsmodell, och syftar till att förbättra dess pedagogiska kvalitet. Föreliggande rapport baseras på den muntliga presentationen, och utgör den skriftliga redovisningen av den fördjupade beskrivningen.

VAD ÄR EN RIKSINTRESSANT KULTURMILJÖ?

Kulturmiljövårdens totalt ca 1650 riksintressen spänner över en långs tidsrymd, från forntida boplatssområden till efterkrigstidens förortsmiljöer och omfattar ett brett urval av miljöer som innefattar såväl landsbygd som stadslandskap.

De riksintressanta kulturmiljöerna är miljöer där ett betydelsefullt historisk skeende eller företeelse särskilt väl går att utläsa eller uppleva i dagens landskap. Sammantaget ska de ge en bred, nyanserad och övergripande bild av samhällets historia och de ska belysa ett brett spektrum av tidsperioder, utvecklingsskeden och händelser som har varit av betydelse för samhällsutvecklingen.

Det är sammansatta miljöer där landskapet, bebyggelse av olika slag, kommunikationsstrukturer eller andra fysiska uttryck tillsammans bildar en komplex helhetsmiljö.

Riksintressen för kulturmiljövården är områden som förändras i takt med samhällsutvecklingen, men där de kulturhistoriska värdena ska utgöra en särskilt tungt vägande aspekt vid beslut om ändrad markanvändning. Dessa områden bär på resurser och möjligheter som inte bara ska skyddas från skada, men också tas tillvara som de resurser de är i samhällsutvecklingen. Hushållningsbestämmelserna utgår från att olika aktörer genom god planering och hänsyn så långt möjligt ska hushålla med mark- och vattenområden och den fysiska miljön i övrigt.

Miljöbalkens hushållningsbestämmelser

Hänsyn till kulturmiljöer av allmänt intresse och av riksintresse regleras i de s.k. hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken (1998:808).

Bestämmelsernas syfte är att ge stöd i avgörandet av hur mark- och vattenområden ska användas, och reglerna ska tillämpas så att en god hushållning främjas.

Bestämmelserna om 3 och 4 kap. miljöbalken aktiveras endast vid *ändrad* markanvändning, och kan därför inte användas för att upphäva en pågående verksamhet. De ska tas i beaktande vid vissa beslut eller tillståndsprövningar enligt bl.a. plan- och bygglagen och miljöbalken.

Miljöbalkens 3 kapitel 6 § avser sådana kulturmiljöer som anses särskilt värdefulla från en nationell synpunkt och som därför ska skyddas mot åtgärder som *påtagligt* kan påverka eller skada områdets karaktär. Uttrycket *påtagligt skada* avser sådana åtgärder som kan ha en bestående negativ inverkan eller tillfälligt ha en mycket stor negativ inverkan.

6§ Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder

UTGÅNGSPUNKTERNA I KORRÖ

I Tingsryds kommun finns tre riksintressen för kulturmiljövården; Korrö, Blidingsholm samt ängsfruktodlingsområdet i Urshult. Riksintresset i Blidingsholm innehåller sammansatta värden där kommunikationsmiljön med ett antal kulturhistoriskt värdefulla broar framhålls som det centrala värdet. Här finns emellertid även fasta fiskeanläggningar, lämningar efter medeltida försvarsanläggningar samt tilläggsvärden i form av värdefulla bebyggelsemiljöer och en stenåldersboplats. Riksintresset ängsfruktodlingarna utgörs av ett sammanhållet ängsfruktsodlingsområde som visar på utvecklingen av en folklig fruktodlartradition – från småskalig binäring kombinerad med djur och foderproduktion under en lång kontinuitet till huvudnäring med förädling och försäljning på en nationell marknad under 1800-1900-talet.

Länsstyrelsen har beställt en fördjupning av Korrö då man upplever ett behov av att förtydliga miljöns riksintressanta värden, dess tålighet och utvecklingspotential. Korrö hantverksby är ett populärt besöksmål som idag förvaltas av en stiftelse som drivs av Tingsryds kommun, Smålands museum och Tingsryds hembygdsförening. Vid Korrö bedrivs bland annat restaurang och vandrarhem. Miljöerna Olsborg, Garvargården och Karlsborg är privatägda. Tingsryds kommun har tidigare uppgett (Länsstyrelsens intervjuundersökning 2013) att vissa krav på förändringar ställs i miljön för att den öppna verksamheten ska kunna utvecklas. Detta innebär att man inte vill lägga en ”död hand” på området. Att utvecklingen ska få fortsätta i dessa områden är viktigt, men samtidigt ska de nya tilläggen anpassas till den befintliga miljön. För att ta tillvara på kulturmiljövärdena i Korrö togs områdesbestämmelser fram år 1992. Trots detta upplever kommunen att det saknas tydlig linje för vad som får ske i området då områdesbestämmelserna inte alltid har efterföljts.

PLANLÄGE, PROGRAM OCH ÖVRIG LAGSTIFTNING

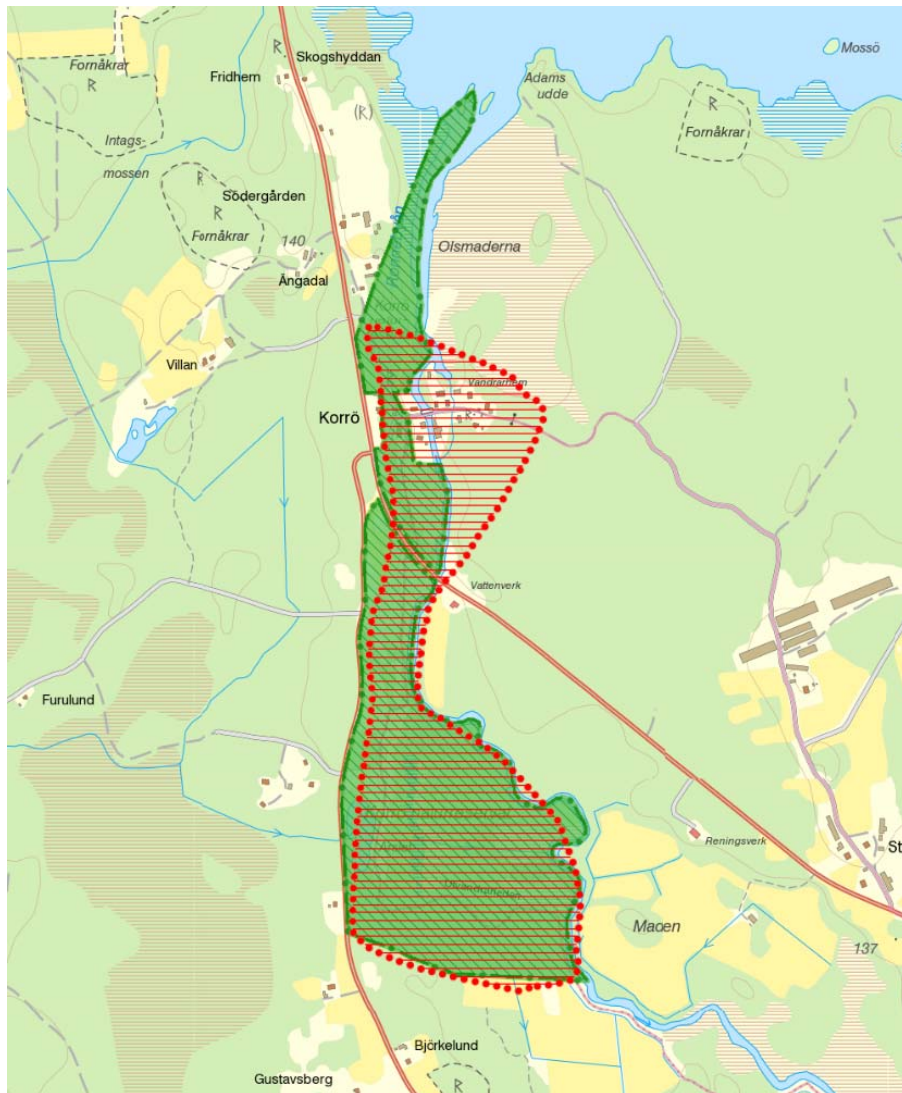
Korrö omfattas av två riksintressen enligt 3 kap miljöbalken (kulturmiljövård och naturvård). Korrö utgör även naturreservat, Natura 2000-område och ingår i det regionala naturvårdsprogrammet.

Området omfattas av en områdesbestämmelse som antogs år 1992. Dessa följer i stort PBL:s allmänna varsamhetskrav, bl.a. att särskilt värdefull bebyggelse inte får förvanskas och att underhåll ska ske varsamt.

Områdesbestämmelserna ställer krav på bygglov för bl.a. underhållsåtgärder för befintlig bebyggelse, och rivningslov krävs för samtliga byggnader inom området. Gällande placering av nya byggnader ges inga särskilda riktlinjer mer än att fasadmateriäl ska vara av trä och att takmateriäl ska vara av rött taktegel.

Kommunens översiktsplan, antagen 2007, anger en allmän hållning till riksintresset och någon fördjupad tolkning har inte formulerats. Översiktsplanen framhåller generellt sett kommunens kulturmiljöer som en viktig resurs och ett antal områden med höga kulturmiljövärden har pekats ut i översiktsplanen. Enligt översiktsplanen bör kommunens handläggning av ärenden i de utpekade kulturmiljöområdena ske så att den äldre bebyggelsen inte förvanskas och hänsyn tas till byggnadernas kulturhistoriska värden samt så att nybyggnation anpassas till lokal byggnadstradition och till det omgivande kulturlandskapet. Vidare anges att kulturlandskapet ska bevaras öppet och att ett aktivt jordbruk med rika inslag av betesdjur bör främjas. Vid bygglovshantering inom kulturmiljöområdena bör, enligt översiktsplanen, samråd ske med Smålands museum och med Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Inom riksintresset Korrö finns även ett antal vägmärken kopplade till den historiska häradsvägen, dessa skyddas som fornlämningar enligt 2 kap KML.

Karta som redovisar naturreservatets gränser (grön yta). Naturreservatet utgör även Natura 2000. Riksintresset kulturmiljövård (röd streckad polygon).

DEN REGIONALA SKALAN

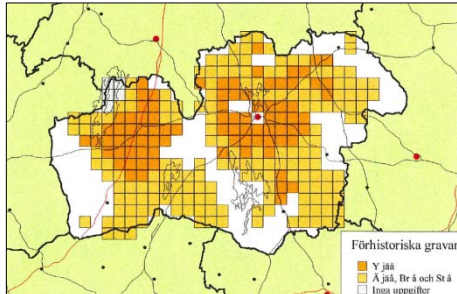
Södra Kronoberg präglas av ett småskaligt och småkuperat landskap, rikt på sjöar och skogsområden.

Odlingslandskapet framträder som mindre gläntor i skogarna. Dessa domineras av blandskogar, men med en relativt stor andel av lövträd. Området angränsar till de södra lövsskogsregionerna.

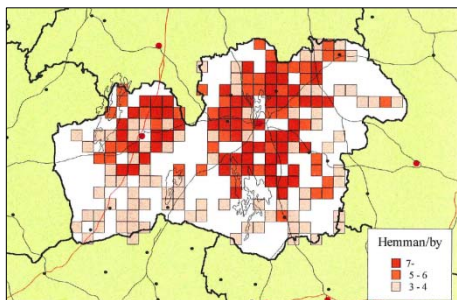
Kring de större sjöarna och vattendragen dominerar löskogarnas lummighet. Korrö ligger i direkt anslutning till ett av dessa vattendrag, nämligen till Ronnebyån, en av landskapets största åar med ett avvattningsområde som i norr sträcker sig ända in i Jönköpings län. Historiskt sett ligger Korrö i en randbygd där större delen av den fasta bebyggelsen etablerades under medeltid. Bosättningar har emellertid förekommit redan under stenåldern, särskilt knutna till sjöarnas och vattendragens resurser. Den agrara bebyggelsen domineras av ensamgårdar och mindre byar. Många av dessa lydde under medeltid och senare under adliga gods. Flera mindre herrgårdar etablerades också i området.

Traditionellt sett har odlingslandskapet haft en boskapspräglad karaktär med betoning på fodermarkernas dominans över åkerarealerna. Utöver jordbruksnäringen präglades området också av skogsnäringar som produktion av tjära och pottaska. Kring Åsnen och i de större åarna var fisket betydelsefullt. För bosättningshistorien och för den industriella utvecklingen har Mörrumsåns och Ronnebyåns vattensystem varit avgörande.

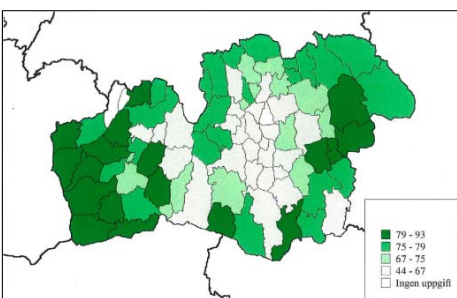
Under 1800-talet fanns ett stort antal kvarnar och sågar längsmed de rika åsystemen i Kronoberg. Vattenmiljöerna har bl.a. knutit till sig industriverksamheter såsom kraftverk och pappersbruk. Vattendragen har även varit en tilldragande faktor för lokalisering av glasbruk i östra Kronoberg. Vattenkraften har försett bruken med ström, såsom exempelvis i Lövås kvarn och Strömsbergshyttan. Enligt Kronobergs läns kvarn- och såginventering finns 11 anläggningar registrerade längs Ronnebyåns vattensystem.

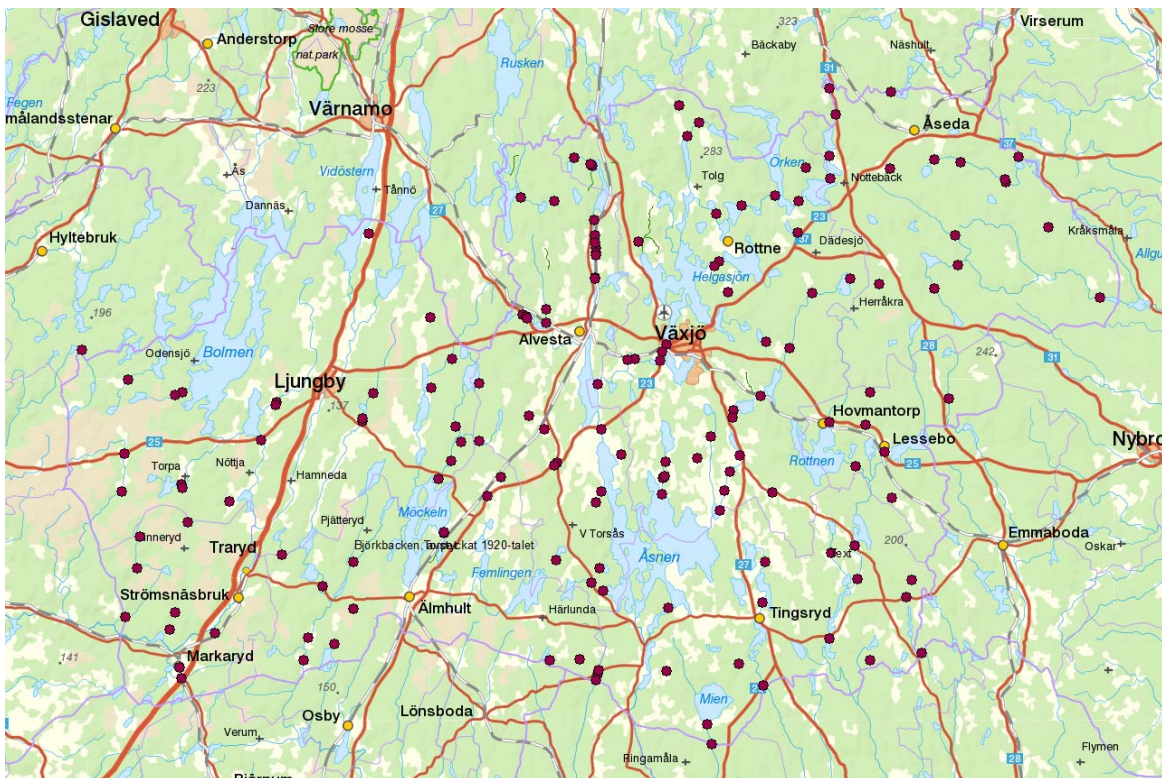
De förhistoriska gravarnas ålder och utbredning. Källa: Stefan Höglin

Byarnas storlek och utbredning. Rekonstruerade utifrån fastighetsbeteckningen på ekonomiska kartan 1950. Källa: Stefan Höglin

Ängsmarkens andel av inägora 1865. Källa: Stefan Höglin.

Karta som visar kvarnar och sågar i Kronobergs län. Källa: Kvarn- och såginventeringen, Länsstyrelsen i Kronobergs län

Tidigindustriell verksamhet på landsbygden

Från tidig medeltid fram till och med 1800-talets början var det inte tillåtet för yrkes- och affärsmän att etablera sig på landsbygden, varför allmogen tvingades bege sig till närmast belägna stad för att göra sina inköp. Under 1600- och 1700-talen framställde allmogen upprepade gånger krav på lättnader från denna regel till landets myndighet.

Först under Gustav III:s regering erhöll allmogen rätt att hålla med skräddare, skomakare och smeder på landsbygden. Först 1846 upphävdes skråväsendet, varvid hantverkarna erhöll full frihet att välja etableringsplats för sin verksamhet. Inom loppet av ett decennium kom hantverkare att sprida sig ut över landet med en etablering i praktiskt taget varje socken.

Källa; Ryssby Garveri, Länsstyrelsen Kronoberg

DEN LOKALA SKALAN

LANDSKAPET IDAG

Byn Korrö är belägen söder om Linneryd på sjön Virens södra sida. Från sjön öppnar sig en dalgång i sydlig riktning i vilken Ronnebyån sträcker sig söderut. Korrö industrimiljö med ett tjugotal byggnader ligger centrerade vid en mindre ö kring vilken Ronnebyån delar sig i två grenar. I Ronnebyåns dalgång finns ett öppet odlingslandskap som avgränsas av skogområden i väster och öster. Landskapet runt om Ronnebyåns dalgång är generellt sett kuperat och isälvsavlagringar bildar oregelbundna terrängformer i både norr och söder.

Genom landskapet sträcker sig väg 122 som kopplar samman Växjö med Karlskrona och Ronneby. Vägen passerar på Korrös västra sida för att i söder korsa ett öppet odlingslandskap. Vägen sträcker sig längs en ås, och ligger i ett upphöjt läge jämfört med bymiljön. Från väg 122 leder den gamla landsvägen ned mot Korrö och sträcker sig genom byn för att sedan fortsätta mot gården Stenvärmsholm i öst. Vägen är avstängd med en vägbom strax öster om byn, vilket gör att den inte används för biltrafik i någon större utsträckning. Strax väster om Korrö löper en väg som kopplar an mot de söder ut belägna byarna i socknen. Norr och söder om Korrö finns äldre agrar bebyggelse kopplad till omkringliggande byar. Öster om Korrö ligger Stenvärmsholm som idag utgörs av en äldre gårdsmiljö från tidigt 1800-tal, ett modernt jordbruk med djuruppfödning samt en mindre bymiljö.

Bebyggelsen i Korrö finns i första hand samlad kring den f.d. landsvägen samt kring de mindre anslutande byvägarna. I utmarkerna har viss fritidshusbebyggelse uppkommit under 1900-talets andra hälft. I de historiska utmarkerna väster om Korrö finns en torpmiljö från tidigt 1900-tal.

Överblick över landskapet.

Kort historik

Medeltid

16/1700-tal

Korrö småindustrisamhälle har successivt vuxit fram ur den forna skattejorden "Corra". Korrö ingår i Linneryds socken och tillhörde Konga härad. Gården/byn har nära koppling till Ronnebyåns strömmande vatten. Redan på 1400-talet fanns en kvarnanläggning som ägdes av Växjö domkyrka på denna plats i Ronnebyån. Jämsides därmed förekom under 1600-talet sannolikt vapentillverkning med hjälp av en vattendriven hammarsmedja. Under 1740-talet sammanlades skattehemmanet med kvarnen genom köp. Detta medförde att verksamheten utökades till två kvarnar 1782.

En annan viktig förutsättning är landsvägen mellan Växjö-Karlskrona som löpte genom byn. Under 17/1800-talet låg Korrö nära vägskälet mellan landsvägen (nuvarande 122) och en byväg som löpte längs med åssträckningen mot söder ut belägna byar.

Korrö utmärkt på generalstabskartan från 1800-talets slut.

1800-talet –

Korrös storhetstid

1800-talet och framförallt seklets andra hälft kom att bli Korrös storhetstid. Omkring 1820 uppfördes huvudbyggnaden på ön i ån, och vid seklets mitt tillkom mangårdsbyggnaderna såväl öster som väster därom. De senare uppfördes som bostäder åt färgerifabrikören Widman och garverifaktorn Bredenberg vilka lokaliserade sina verksamheter till Korrö under 1840-talet. Vid samma tidpunkt uppfördes en såg som tillhandahöll sågade trävaror till ett stort omland. Förutom kvarn, såg, garveri och färgeri fanns i Korrö periodvis även skomakare, smed och gelbgjutare.

Under 1830-talet anläggs en brunnsverksamhet på Korrös egendom, ca 1 km söder om Korrö gård, öster om landsvägen. Vid brunnen fanns bl.a. en huvudbyggnad, fyra badrum och en brunnshall, allt omgivet av en anlagd trädgård. Badgästerna inkvarterades ofta i flyglarna på Korrö gård. Husen revs år 1914.

På 1860-talet omnämns att ”Korred” består av ¼ mantal innehållande en kvarn med tre stenar, ett grynverk, lädergarveri och ett färgeri.¹ Bland befolkningen fanns bland annat hushållerska, arbetare, piga, mjölnare.

Under 1800-talets sista decennier sker en kraftig befolkningsökning och det bor ca 10 olika hushåll på Korrö. Under 1800-talets andra hälft tillkommer sannolikt torpen Dufvelund, Ribban, Olsborg, Carlsberg som omnämns i mantalslängderna kring år 1880 och framåt.

Under 1900-talets första hälft byggs landsvägen mellan Växjö och Karlskrona om. Vägsträckningen som tidigare hade gått över ån och genom Korrös industrimiljö fick nu en kringfart väster om Ronnebyån, tvärs över Korrös odlingslandskap. Gården och industrimiljöns anknytning till den betydelsefulla kommunikationsstrukturen mellan Småland och Blekingekusten var därför försämrad.

Under tidigt 1900-tal vet vi att Korrö ägdes av Konga AB, Djupafors fabriksaktiebolag samt Kockums järnverksaktiebolag. Bolagen ägde ett flertal industriella verksamheter längsmed Ronnebyån.²

Under 1920-talet övergavs Korrö egendom och gården donerades till en stiftelse. Under 1940/50-talet startades ett vandrarhem i Korrös mangårdsbyggnad. Under denna tid gjordes ett flertal ändringar i miljön, turbinen och dammbyggnaden togs bort på 1940-talet. Då läggs också sågverksamheten ner och fallet i ån stängs av med betongfundament.

Vid mitten av 1900-talet styckas tomter av i Korrös odlingslandskap väster om Brovägen. Fastigheterna består av enklare fritidshus och är belägna på f.d. åkrar tillhörande Korrö. Under 1900-talet tillkommer även en bostadsbyggnad bakom herrgården som är kopplad till vandrarhemmets turismverksamhet.

Under 1980/90-talet byggdes ett bostadshus öster om Korrö intill den f.d. landsvägen. Senare under 2000-talet byggdes den f.d. barkladan till med en restaurangdel som idag lockar lunch och konferensgäster till Korrö.

¹ <http://runeberg.org/hgsl/4/0466.html>

² 07-LIN-288 Inställd åtgärd eller förrättning 1927

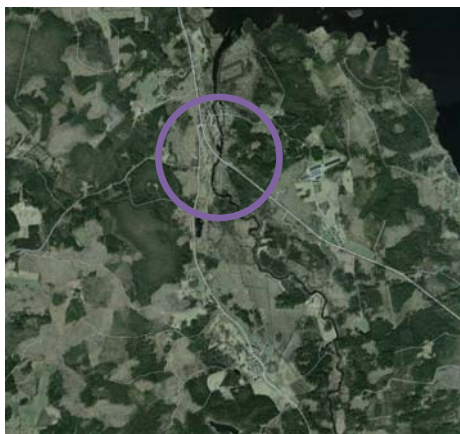
KARTMATRIS

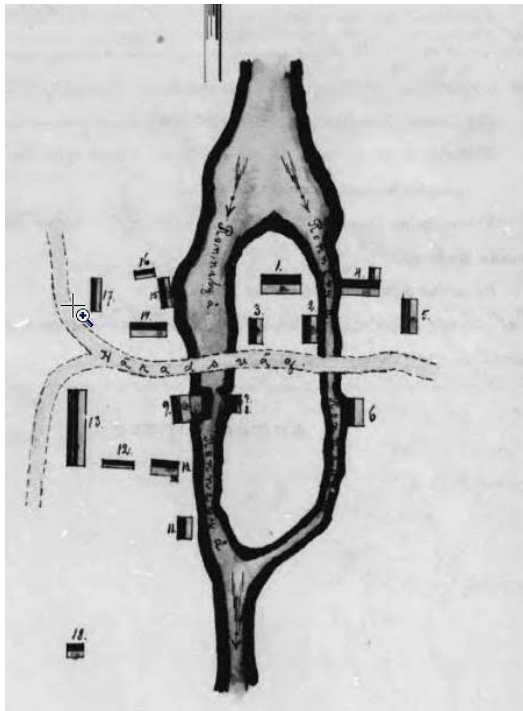
Karta 1600-tal

Ekonomiska kartan
1950

Karta 2013

Brandförsäkring år 1901

Flygfoto 2013

BEDÖMNING

MILJÖNS RIKSINTERSSANTA VÄRDE

Riksintresset Korrö består av en småskalig tidigindustriell miljö med anor från medeltiden. Miljön innehåller ovanligt många och välbevarade byggnader från 17/18/1900-talen intill kraftkällan Ronnebyån, samt i kommunikationsmässigt strategiskt läge invid den gamla landsvägen. Sammantaget ger miljön en god uppfattning om hur en tidigindustriell verksamhet har anpassats och utvecklats i förhållande till de lokala förutsättningarna. Jordbruket har utgjort ett komplement till den industriella verksamheten, vilket illustreras genom ett småskaligt odlingslandskap som idag innefattas i naturreservatet.

Korrö belyser, ur ett nationellt perspektiv, en allmän industrialiseringsprocess under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet där små lokala industrimiljöer, utkonkurrerades av färre men större industrienheter. Ur ett regionalt perspektiv saknas miljöer som kan uppvisa en lika sammansatt bild av en tidigindustriell verksamhet från 1700- 1900-tal.

FYSISKA UTTRYCK I LANDSKAPET

Industrimiljö intill kommunikationsstråk och Ronnebyån

- Den ålderdomliga landsvägssträckningen som åskådliggör Korrös strategiska placering intill viktiga landkommunikationsleder. Stenbro från 1910-talet som ersatte en tidigare välvd stenbro och milstenar.
- Ronnebyåns strömmande vatten som delas i två armar runt Korrö holme.
- Korrö gårdsmiljö som är monumentalt belägen på ö och som omgärdas av två grenar av åns strömmande vatten och som vänder sig mot den f.d. häradsvägen.
- Mangårdsmiljön med huvudbyggnad i timmer med parställda flyglar belägen på en holme i ån med monumentalt placerad bebyggelse vänd mot vägen. Bakom bebyggelsen finns spår av f.d. parkmiljö. Den monumentalt belägna gårdsmiljö berättar om miljön starka anknytning till landsvägen och Ronnebyån.
- Kvarnmiljö med kvarnbyggnad i timmer belägen intill Ronnebyåns forsande vatten. Kvarn som har haft funktionell kontinuitet sedan medeltiden. Kvarnmiljön berättar om en samhällsviktig samlingspunkt för bönderna i Korrös närmaste omland. Bönderna stallade sina hästar i ladugården medan säden maldes i kvarnen. Kvarnen jämte sågen var den sista verksamhet som lades ner på Korrö.
- Färgeriet med timmerbyggnader samt källare i sten intill Lillån.
- Timmerbyggnaden ”Barkladan” som är belägen intill Ronnebyåns forsande vatten. Barkladan är idag hopbyggd med ny restaurangbyggnad. Miljön Visar på behovet av att lagra bark till bl.a. garveriverksamheten.
- MjölARBostaden som är belägen i närheten av kvarnen. När byggnaden var nyuppförd på 1860-talet bodde smeden med familj här, under 1890-talet övergick den till att bli bostad åt mjölnare som skötte kvarnverksamheten och Korrös jordbruk.
- Garvaregården med verkstad i närheten av Ronnebyån.

- Sågmiljön med timmerbyggnad på hög stenfot ställd intill Ronnebyåns forsande vatten som har kontinuitet sedan 1700-talet. En del av timret flottades på Ronnebyån och togs in i Storåns breda ränna.
- Olsborg med timmerbyggnad belägen väster om Korrö intill nuvarande E122. Miljön har växlat funktion under årens lopp, har bl.a. inhyst gelbjuteri och ångbageri.
- Tre källarbyggnader intill landsvägen som har haft olika ägare och berättar om olika behov som uppstått, exempelvis att lagra mat, inrymma enklare servering av öl.

Kvarnbyggnaden intill den strömmande ån.

MjölARBostaden, även bostad till arrendatorn till jordbruket på Korrö.

Olsboorg, strax väster om
Korrö.

Tre äldre källarbyggnader
intill den f.d häradsvägen.

Ladugården från 1800-talet.

Sågmiljön intill den strömmande ån.

Barkladan med modern tillbyggnad.

Korrö gårds huvudbyggnad.

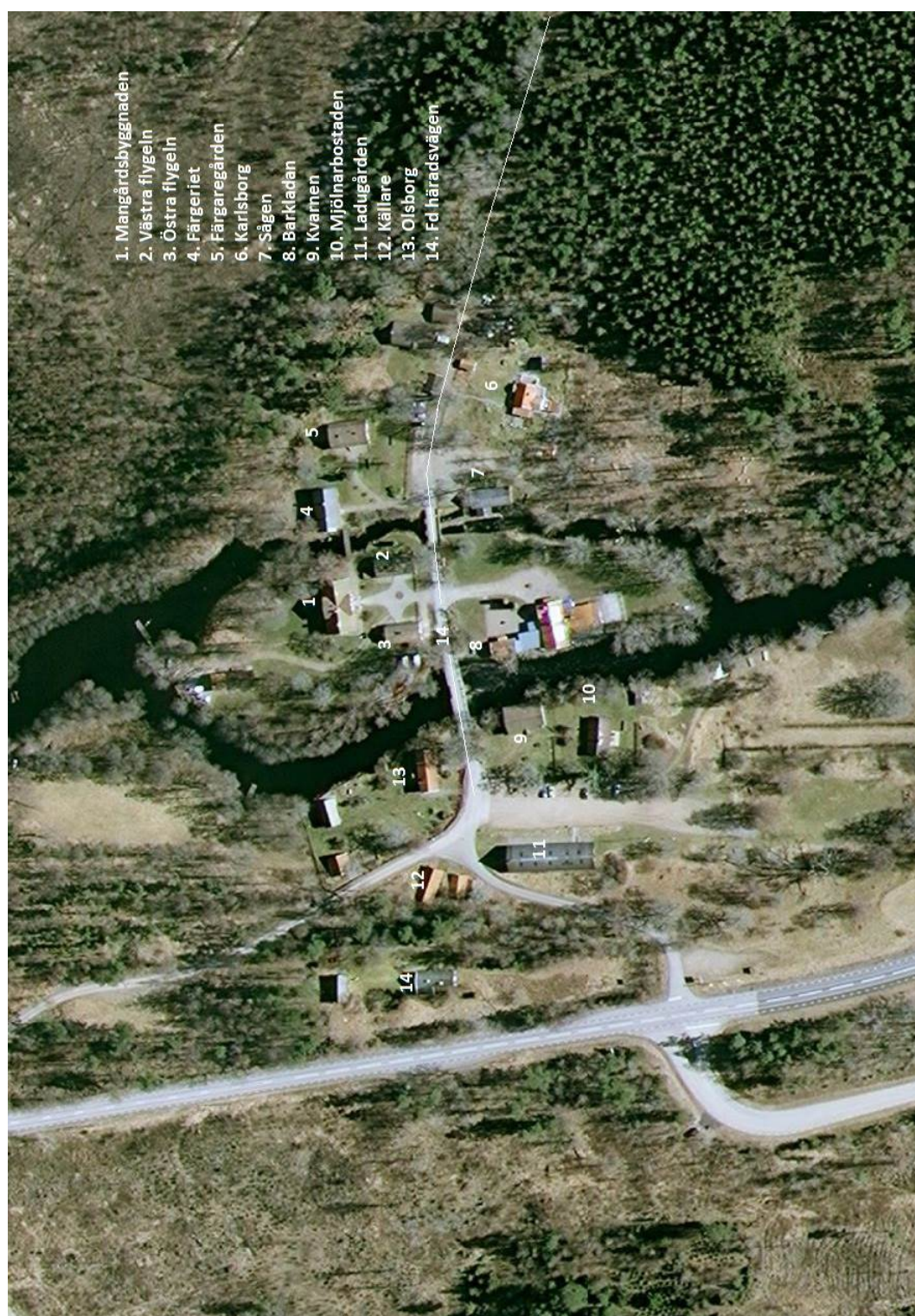
Garverimiljön sedd från vägen.

Färgeriet intill Ronnebyån.

Nedan stenalvsbroar från 1910-talet. Milsten intill den f.d. landsvägen.

Småskaligt odlingslandskapet kopplat till Korrö gård

- Landskap i norr och söder som visar på Korrös relativt småskaliga jordbruk.
- Småskalig ängs- och hagmark längsmed ån som präglas av bete och slätter.
- Småflikiga åkrar belägna i ett relativt smalt stråk väster om Ronnebyån. F.d. åkrar med terrasseringar, odlingsrösen i f.d. impedimenten m.m. Det småskaliga jordbruket berättar att det hade relativt liten omfattning på Korrö.
- Nyupptagna åkrar med omfattande stenmurssystem i sydost. Miljön berättar om att jordbruket utökades under 1800-talets andra hälft, att nya åkrar bröts upp vilket resulterade i bl.a. omfattande stenröjning.
- Öppna småskaliga landskap med eller utan glest stående träd och buskar med rik flora och fauna. Ängarna finns ofta på Korrös sluttningar, i sänkor och på renar. Ängarna berättar om djurhållningen på Korrö. Här skördades bl.a. foder till djuren på Korrö gård.
- Korrös fuktiga marker intill Ronnebyån har varit värdefulla som slättermarker, vilket gynnat boskapsskötseln på gården under lång tid.
- Skogsdominerande marker väster och söder om Korrö gård som berättar om skogen som viktig förutsättning för svedjebruk och skogsbete, ved och tillverkning av gärdesgårdar. Från träden hämtades bark som användes för garvning m.m.
- Historiskt sett har utmarken bestått av glest lövskogsdominerade landskap. På utmarken betade djuren hela barmarksperioden tills de fick efterbeta ängens återväxt efter höskörden.

F.d åkrar intill Ronnebyån, strax söder om Korrö.

F.d. åkermark strax söder om industrimiljön.

F.d åkermark strax söder om hantverksbyn. Kraftiga stenmurar.

Åkerterass strax söder om hantverksbyn.

F.d åkermark strax söder om hantverksbyn. Mycket kraftig stenmur, ca 1,60 m hög.

F.d åkermark strax söder om hantverksbyn. Stenröjningsrösen.

RIKTLINJER

Att ta tillvara ett riksintresse i planering eller projektering handlar dels om att utnyttja värdenas potential för en hållbar utveckling, dels om att förhindra påtaglig skada. En åtgärd får, enligt miljöbalken 3 kap 6 §, inte leda till att riksintresset påtagligt skadas. Samtidigt bär ett riksintresse på resurser och möjligheter som ska tas tillvara i samhällsplaneringen. Följande riktlinjer ger ett antal exempel på hur skada kan undvikas, och miljön vårdas, stärkas och utvecklas:

- Bevara och vårda riksintressets uttryck i form av bebyggelse, fornlämningar och landskapselement.
- Fortsatt hävd av odlingslandskapets öppna arealer.
- Naturreservatets bestämmelser bör ses över för att bättre stämma överens med den historiska markanvändningen på Korrö.
- Nu gällande områdesbestämmelsen från 1992 bör ses över i syfte att säkerställa området kulturhistoriska värden.
- Fysiska spår kopplade till den f.d. häradsvägen ska bevaras och stärkas.
- Det är viktigt att Korrö gård framträder tydligt i landskapet och att den inte ”byggs in” av nyetableringar.
- Vid eventuell nybyggnation ska funktionella samband mellan bebyggelsemiljöer, vatten och odlingslandskap upprätthållas eller stärkas.
- Vid ny bebyggelseetablering bör hänsyn tas till Korrös bebyggelsestruktur och byggnadsskala.

FÖRSLAG PÅ ÄNDRINGAR

Korrö [G 2] (Linneryds sn)

Motivering: Småskalig tidigindustriell miljö från 1800-talet med anor från 1500-talet, med omgivande odlingslandskap som ger en uppfattning om det historiska sambandet mellan de agrara och de industriella näringarna.

Uttryck för riksintresset: Hantverksby vid Ronnebyån med Korrö gård från 1700- och 1800-talet och kvarn, garveri, färgeri, såg och skomakeri. Ängs- och hagmark utmed ån präglad av bete och slåtter.

- Motiv och uttryckstexten bedöms i stort motsvara de värden som bedöms som riksintressanta.
- Uttryck som tydligt belyser byns strategiska läge och resursutnyttjande intill Ronnebyån och kommunikationsleder i landskapet saknas i motiveringen.
- Beskrivning av bebyggelsens struktur och förhållande till ån och landsvägarna saknas i uttrycken.
- I uttrycken omnämns specifika byggnader, texten bör revideras för att mer generellt omfatta bebyggelse som har koppling till verksamheterna och bostadsmiljöerna.
- Bristerna i motivtexten bedöms dock inte vara så omfattande att den behöver revideras.

Alternativ 1. Utvidgning i norr

Riksintresset föreslås utvidgas i norr för att fånga in Ronnebyåns inlopp från sjön Viren samt bättre motsvara Korrö egendoms historiska äogränser. Ån bör ingå då det strömmande vattnet var en förutsättning för miljöns framväxt.

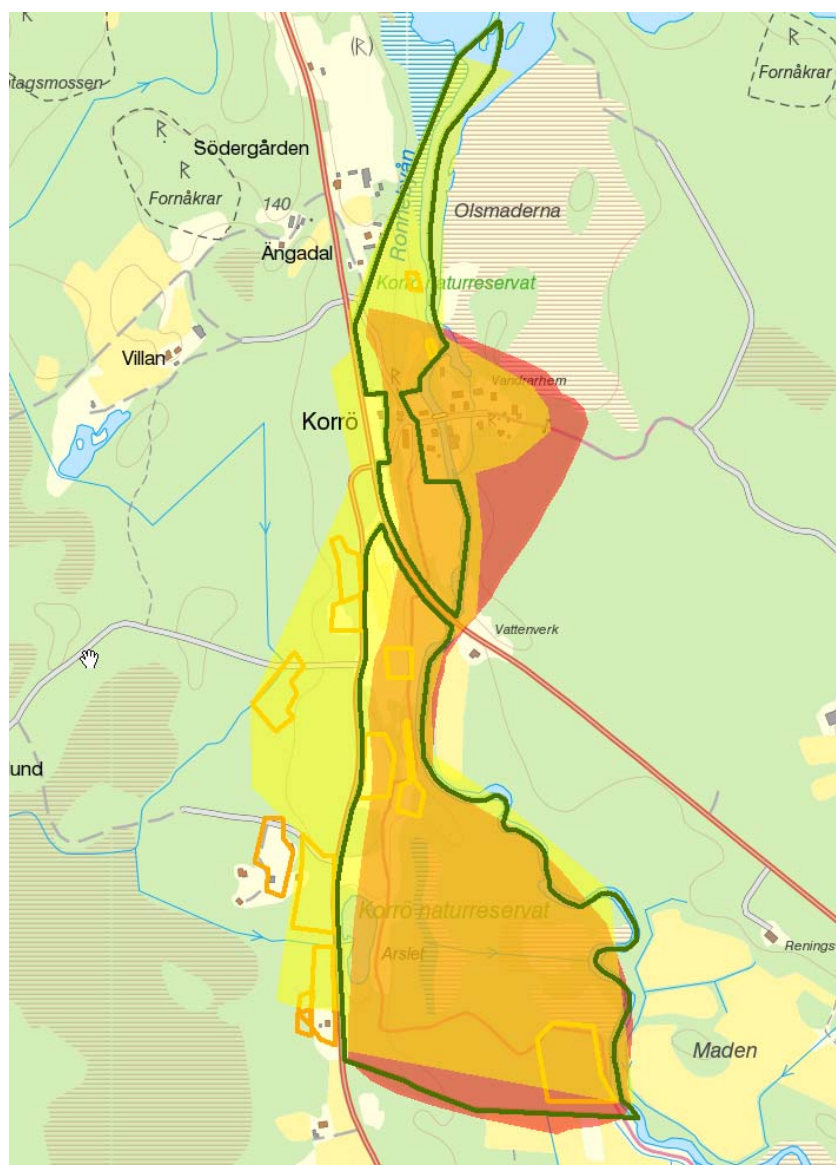
I öster förslås riksintresset minskas något för att motsvara de historiska gränserna för Korrö egendom. I väster föreslås en utvidgning för fånga in Olsborg som tillhört Korrö bymiljö. I sydost föreslås inga ändringar och gränsen bör följa fastighetsgränsen som löper i Ronnebyån. Föreslagen ändring bedöms kunna genomföras utan revideringar av riksintressebeskrivningen.

Alternativ 2. Utmarker och f.d. odlingslandskap i sydväst

I sydväst föreslås att riksintresset utvidgas för att inbegripa Korrö egendoms odlingslandskap som sannolikt odlades upp under 1800-talet. Även delar av f.d. utmark ingår i riksintresset. Föreslagen ändring bedöms kunna genomföras utan revideringar av riksintressebeskrivningen.

Alternativ 3.

Gränsen justeras något i söder och väster för att omsluta vägsträckningen där den f.d. byvägen mot Svartabäck löpt. Det innebär att gränsen löper i ytter kanten av det nu brukade odlingslandskapet, innefattar åsen där den f.d. byvägen löpt men riksintresset utesluter igenvuxet odlingslandskap och nuvarande skogsområde väster om Brovägen. Föreslagen ändring bedöms kunna genomföras utan revideringar av riksintressebeskrivningen.

Alternativ 2. Rödmarkerat område visar den ursprungliga gränsen. Grön linje markerar naturreservatet, Gulmarkerat område visar förslag på ny gräns. Orange ytor visar f.d. åkermark (enligt ekonomiska kartan som kan vara möjliga att restaurera)

KONSEKVENSER AV FÖRESLAGNA ÄNDRINGAR

Om riksintressebeskrivningen ändras enligt ovanstående förslag innebär det framförallt ett starkare skydd av fysiska spår av den historiska landsvägens strukturer, även stenbron över ån får ett starkare skydd. Vidare skulle revideringen exempelvis kunna påverka planer på kraftverk och eventuella dämningar. Revideringen bedöms även innebära att skyddet stärks för fler byggnader i miljön.

Konsekvenserna av en eventuell utvidgning i norr bedöms som marginella då området ingår i riksintresse naturvård, utgör Natura 2000 samt är belägen inom naturreservatet Korrö.

Om riksintresset utvidgas i sydväst (alternativ 2) bedöms konsekvenserna bli att ingen omfattande exploatering inom riksintressets historiska utmarker kan bli möjlig. Vidare kan riksintresset även komma att påverka skogsplanteringar eller dylika markföretag. En utvidgning skulle kunna leda till att underhållet av skogen och markerna sker i samråd med antikvariskt sakkunnig och att exempelvis röjning, utglesning och bete kan leda till att Korrös kulturmiljövärden stärks.

FÖRSLAG PÅ FORTSATT ARBETE

Restaurering av den f.d. landsvägen

Den f.d. landsvägen som löpte över Korrö genom Stenvärmsholm har idag stängts med vägbom bakom f.d. mjölnarbostaden. Miljön öster om Brovägen förstås idag som en ”baksida” med sophanteringskärl och diverse verksamheter. För att fullt förstå varför Korrö uppstod på denna plats är det viktigt att landsvägen återställs. Exempelvis ser det ut som att området kring vägen utgjort betesmark, eventuellt är det denna yta som i det historiska källmaterialet omnämns som ”kalvhagen”. Genom betesdrift kunde skogen lättas upp och vägmiljön skulle framträda tydligare.

Den f.d. häradsvägen mot öster.

Spegla kvinnornas arbete på Korrö

Korrös historia framstår enligt nuvarande skyltning som en miljö som präglats av manligt dominerande yrkeskategorier. Intressant vore att spegla kvinnornas arbete i bl.a. det f.d. spinneriet, i ladugården osv.

Kartläggning av översvämningsrisker

Korrö är utpekad som översvämningskänsligt.³ Riskanalys samt åtgärdsprogram bör införas i syfte att förhindra översvämningar samt förestörelse av Korrös bebyggelse.

³ Länsstyrelsen Kronoberg; Översvämningskänsliga områden i Tingsryds kommun 2010.

Restaureringar av trädgårdar/park till bostadsmiljöerna

Miljön intill mangårdsmiljön upplevs som något ”platt” och tillrättalagd. Ur kulturhistorisk synvinkel finns potential att återställa miljöns trädgård på baksidan med gångstigar och växtlighet, se exempelvis skiss från 1915 där strukturer som sannolikt härstammar från 1800-talet framträder.

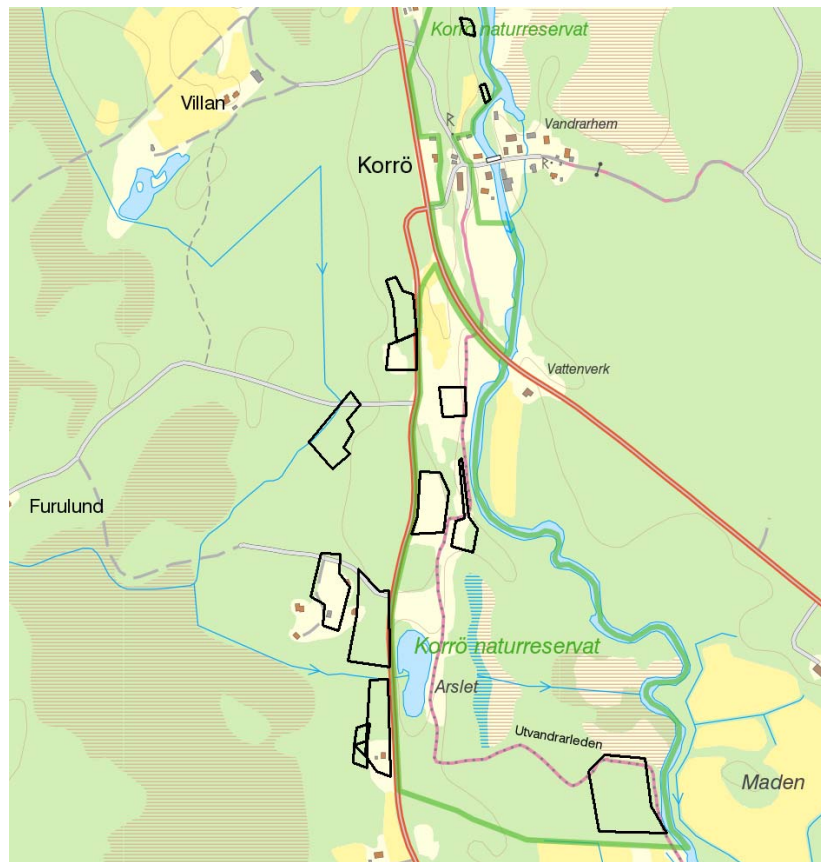
Karta från 1915, lantmäteriet.

Områdesbestämmelse

Områdesbestämmelsen från 1992 bör ses över. Dels eftersom kommunen upplever att den ger ett svagt stöd men även för att förbereda för eventuella exploateringar och ändringar inom området. Planen bör ge tydligare riktlinjer för områdets kulturhistoriska värden.

Restaurering av åkrar, äng och utmarker

Idag brukas endast en liten del av 1800-talets åkrar. Om det finns möjlighet ur naturvårdsperspektiv kan igenvuxna åkrar, mader, slätterrängar och betesmark återställas. Nedan finns förslag på åkrar som redovisas på ekonomiska kartan som idag inte är i bruk eller som nyttjas som betesmark. Föra att läsa landskapet är det även viktigt att inte skogen växer sig för tät. Sannolikt har stora delar av skogsområdena betas. Utglesning, röjning bör eftersträvas.

Åkrar markerade på ekonomiska kartan som idag är ur bruk markerade i svart.

Område strax söder om sågen som är möjlig att restaurera

Ny bebyggelse

På Korrö har det funnits ett flertal torp som är borta idag. Möjlighet att återuppföra miljöanpassade bostadshus i dessa lägen bedöms stärka riksintresset. Bl.a. fanns ett bostadshus längs med nuvarande Brovägen i höjd med korsningen av 122 samt två bostadshus öster om Korrö hantverksby. Eventuellt fanns bostadshus även öster om nuvarande Furulund. Bebyggelse bör undvikas på f.d. åker, ängs- och betesmark.

Miljön i hantverksbyn bedöms tåla viss komplettering av ny bebyggelse. Det är dock viktigt att miljön framstår som en solitär och inte sammanbyggs med bebyggelsen tillhörande bebyggelsen norr om Korrö.

Ny bebyggelse som planeras att uppföras i syfte att stärka Korrö som besöksmål bör inte placeras på f.d. odlingsmark. Nybyggnation bör främst ske kring befintlig bebyggelsestruktur intill ån och landsvägarna.

Det är viktigt att beakta att miljöns autenticitet. Att tänka på är exempelvis att försöka att inte enbart förstärka den ”vackra” sidan av Korrös historia. Miljön är en särpräglad industrimiljö som varit ”smutsig”, funktionell, innehållit livliga verksamheter, hästar, kor och industrier som skapat ljud och lukter. Idag uppfattas Korrö som en museal idyll, vilket har framhävts som miljöns karaktärsdrag sedan anläggningen fick turisminriktning på 1940-talet. Detta är något missvisande då de verkliga förhållandena innebar mycket hårt fysiskt arbete, ekonomiska svårigheter och strikt uppbyggda sociala hierarkier.

KÄLLOR

Tryckt material

Martin Hansson, Huvudgårdar och herravälden. En studie av småländsk medeltid. Lund studies in medie-val archeology 25. Växjö 2001

JE Anderbjörk; Korrö, ett småländskt samhälle med hantverkstraditioner.

Korrö Hantverksby, Eva Åhman, Smålands museum 2005:49

Lantmäteriet, ekonomiska kartan 1950. 1927, Inställd åtgärd eller förrättning

Länsstyrelsen Kronoberg; Översvämningskänsliga områden i Tingsryds kommun 2010.

Länsstyrelsen Kronoberg; kvarn- och såginventering

Länsstyrelsen Kronoberg; Ryssby Garveri, Länsstyrelsen Kronoberg Tingsryds kommun, Översiktsplan 2007

Riksantikvarieämbetet, Agrarhistorisk analys, Kronobergs län, 1998

Riksantikvarieämbetet, Odlingslandskap och landskapsbild, Ulf Sporrang, 1996

Riksantikvarieämbetet, Vad berättar en by? N. Blomqvist, L.G. Strömberg, K. Berg, C. Bergström, 1993

Otryckt material

Brandförsäkringar år 1901, riksarkivet

FMIS, riksantikvarieämbetet

Mantalslängder, riksarkivet

Runeberg, Nordisk familjebok 1890, om Härlöfs socken

